

ÂRİF EFENDİ, Meşrepzâde

(1791-1858)

Osmanlı şeyhülislâmı.

Kazasker Meşrepzâde Ali Efendi'nin torunu, müderris Şâtırzâde Emin Efendi'nin oğludur. İstanbul'da doğdu. Çankırlı Abdullah Efendi, Büyük Emin Efendi gibi devrin tanınmış âlimlerinden ders okudu. Girdiği müderrislik imtihanında başarı göstererek Mayıs 1817'de ibtidâ-i hâric derecesi ile müderris oldu. Aynı yıl eski şeyhülislâmlardan Sıtkızâde Ahmed Reşid Efendi'nin kızıyla evlendi; daha sonra *muhallefât** kassâmılığı, şeyhülislâmîlerin nezâretinde bulunan vakıflar müfettişliği ve Rumeli nüfus tahriri memurluğu görevlerinde bulundu. Uzun süre müderrislik yaptı ve hâmise-i Süleymaniyye derecesine kadar yükseldi. Ardından kadılık mesleğine geçerek Temmuz 1835'te Galata kadılığına tayin edildi. Bu sırada *Câmi' u'l-icâreteyn* adlı fıkıh kitabının kaynaklarına inerek ve ilâveler yaparak eseri yeniden düzenledi ve II. Mahmud'a takdim etti. Bunun üzerine kendisine Mekke kadılığı pâyesi verildi; kısa bir sürede *kassâm**-ı askerî olarak görev yaptı. İslâm hukukundaki derin bilgisi sebebiyle iki defa fetva emaneti görevine getirildi; daha sonra İstanbul kadılığı ve Anadolu kazaskerliği

pâyelerine yükseltildi. Bu arada Kudüs Kamâme Mâbedi meselesinin halledilmesi ve Anadolu teftişi gibi geçici görevlerde bulundu. 1846'da Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye âzalığına getirildi; bir yıl sonra bu görev de üzerinde kalmak şartıyla bilfiil Anadolu kazaskeri oldu. 1852'de Rumeli kazaskerliğine tayin edildi. Bu sırada "Emvâl-i Eytâm" hakkındaki usul ve kaideleri yeniden düzene koydu. 21 Mart 1854'te Ârif Hikmet Beyefendi'den boşalan şeyhülislâmlik makamına getirildi. 27 Aralık 1858'de öldü ve Edirnekapı dışında Mustafa Paşa Dergâhı hazîresine defnedildi.

Mehmed Ârif Efendi açık fikirli, Tanzimat dönemi yeniliklerini tasvip eden bir şeyhülislâmdır. Şeyhülislâmlığı döneminde kadılık ve nâiblik mesleğinde bir süreden beri görülen bozuklukların giderilmesi için yeni düzenlemeler yapmıştır. Bâb-ı fetvâda ehil kimselerden bir meclis kurarak Osmanlı ülkesinde görev yapan kadıları beş sınıfa ayırmış, kadılık mesleğine intisap edecekleri fıkıh, sakk-ı şer'î (bk. SAK) ve ferâiz ilmini öğretmek için Süleymaniye Camii yakınında Muallimhâne-i Nüvvâb adıyla bir hukuk mektebi açılmasını sağlamıştır. Bazı ilâvelerle yeniden düzenlediği *Câmi' u'l-icâreteyn*'den başka Dede Cöngü'nin (ö. 973/1565 [?]) *Siyâsetü's-ş-ger' iyye* adlı Arapça eserini serbest bir şekilde ve genişleterek *Siyâsetnâme* adıyla Türkçeye tercüme etmiştir (İstanbul 1275).

BİBLİYOGRAFYA :

Devhatü'l-meşâyih, s. 131-132; *İlmiyye Salnâmesi*, s. 591-592; *Hediyetü'l-ârifîn*, I, 349; *Sicill-i Osmânî*, III, 275; *Osmanlı Müellifleri*, I, 383; *Uzunçarşılı*, *İlmiye Teşkilâtı*, s. 260, 268; *Karal*, *Osmanlı Tarihi*, V, 8, 115; U. Heyd, *Studies in Old Ottoman criminal Law*, Oxford 1973, s. 198; Mehmed Zeki Pakalın, "Ârif", *İTA*, I, 500.

MEHMET İPŞİRLİ

ÂRİF HİKMET BEY, Hersekli

(bk. HERSEKLİ ÂRİF HİKMET BEY).

ÂRİF HİKMET BEY, ŞeyhülislâmSeyyid Hacı Ahmed Ârif Hikmet
(1786-1859)Osmanlı şeyhülislâmı,
şair ve tezkire yazarı.

İstanbul'da doğdu. Büyük dedesi I. Mahmud devri vezirlerinden Malatyalı İbrâhim Paşa, dedesi I. Abdülhamid devri vezirlerinden Reîsülküttâb Râif İsmâil

Paşa (ö. 1776), babası ise III. Selim devri kazasker ve *nakîbüleşraf** larından İbrâhim İsmet Bey'dir (ö. 1807). Ârif Hikmet 1796'da müderris pâyesi olarak ilmi ve edebî çalışmalara başladı. 1814'te hacca gitti. Daha sonra sırasıyla Kudüs (1816), Mısır (1820) ve Medine (1823) kadılıklarında bulundu. 1829'da nüfus tahrir işlerine nezâret etmek üzere Rumeli'de görevlendirildi. *Seyyid** olması dolayısıyla bir yıl sonra nakîbüleşraf, 1833'te Anadolu kazaskeri, 1838'de Rumeli kazaskeri oldu. Ertesi yıl Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye âzalığına, hemen ardından da Rumeli müfettişliğine getirilerek Osmanlı Devleti topraklarında eğitimin yaygınlaştırılması maksadıyla kurulan Meclis-i Maârif-i Muvakkat'a üye seçildi. Mekkiâzâde Mustafa Âsım Efendi'nin vefatı üzerine 11 Aralık 1846'da şeyhülislâm tayin edildi. Bu görevde yedi buçuk yıl kadar kaldı. Sultan Abdülmecid devrindeki Softalar Vak'ası'nda müsamahakâr davrandığı için azledildi (24 Mart 1854). Yerine tayin edilen Mehmed Ârif Efendi'nin 1858'de ölümü üzerine ikinci defa şeyhülislâmliğe getirilmesi söz konusu olduysa da Sadrazam Âli Paşa ile arasının açık olması dolayısıyla tayini gerçekleşmedi. Ârif Hikmet 22 Mart 1859'da İstanbul'da vefat etti, Üsküdar Nuh Kuyusu'nda Kartalbaba Tekkesi (bugün Kartalbaba Camii) karşısında bulunan hazîreye defnedildi.

Son devir Osmanlı âlimleri arasında önemli bir yeri olan Ârif Hikmet Bey, nâdir eserlerden meydana gelen 12.000 ciltlik bir kütüphaneye de sahipti (bu kitapların Ârif Hikmet tarafından hazırlanan bir listesi için bk. İÜ Ktp., İbnülemin, TY, nr. 2984; AY, nr. 2626). Bunlardan 5000 kadarını Medine'de Mescid-i Nebevî'nin kible tarafında inşa ettirdiği (1853-1855), bugün de kendi adıyla anılan kütüphaneye vakfetmiştir. Ahmed Cevdet Paşa'nın, çok istifade ettiğini belirterek, başka hiçbir yerde bulunmayan nâdir kitaplardan meydana geldiğini söylediği İstanbul'daki kitapları ise ölümünden sonra yeğeni Beykozlu İzzet Bey'e intikal etmiş, bunlardan bir kısmını İbnülemin Mahmud Kemal satın almış ve kendi kitaplarıyla birlikte İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ne bağışlamıştır. Kuzguncuk'ta babası adına yaptırdığı çeşme de (1812) diğer hayratı arasındadır.

Ârif Hikmet Bey, kadılıkları sırasında mahkeme harcı almamakla yeni bir uygulama getirmiştir.

Mesrepzâde
Ârif Efendi'nin
mezar taşı -
Edirnekapı /
İstanbul